
НИКОЛЮК Н.П.,
викладач,
Відокремлений структурний
підрозділ «Агротехнічний коледж»
Уманського національного
університету садівництва,
м. Умань

МЕТОДИКА ПРОБЛЕМНО- РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПРОВІДНИЙ НАПРЯМ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ

У статті наведено методiku поетапного застосування методів проблемно-розвивального навчання в процесі навчальної діяльності студентів агротехнічного коледжу. Обґрунтовано логіку організаційних форм навчання, що забезпечує цілеспрямоване формування творчого потенціалу майбутніх фахівців-аграрників.

Ключові слова: методи, проблемно-розвивальне навчання, форми, творчий потенціал, студент, творча група, проектування.

В статье приведена методика поэтапного применения методов проблемно-развивающего обучения в процессе учебной деятельности студентов агротехнического колледжа. Обосновано логику организационных форм обучения, которая обеспечивает целенаправленное формирование творческого потенциала будущих специалистов-аграрников.

Ключевые слова: методы, проблемно-развивающее обучение, формы, творческий потенциал, студент, творческая группа, проектирование.

The article describes the didactic problem of enhancing the educational-cognitive activity of future specialists-agrarians, which contributes to the development of their creative abilities. The technique of phased application of methods of problem-based learning in the process of students' educational activity at the agricultural College was given. Reasonable logic organizational forms of education that provides purposeful formation of the creative potential of future specialists

of the agrarian sector was grounded. The conceptual position of the proposed methodology is that teaching methods should create a system that is aimed at the development of creative potential of personality. The structural and logical example of the application of organizational forms of problem-based learning in mastery of the topic "Future. Social forecasting and global problems of the present" (the discipline "Fundamentals of philosophical knowledge"), which shows the sequence of purposeful creative technology of achieving levels of knowledge by students on a definite topic. The methodology of preparing and conducting lectures with preparation notes by students, self-study, classes for game design was explained.

Key words: *methods, problem-based learning, shapes, creativity, student, creative team, design.*

Постановка проблеми. Психолого-педагогічні дослідження засвідчують, що в сучасних умовах науково-технічної революції та інформаційного буму будь-який спеціаліст має підвестися на дослідницько-творчий рівень своєї професійної діяльності, який у недалекому майбутньому буде обов'язковим для кожного фахівця. Тому спрямованість на творчий характер діяльності майбутніх спеціалістів має бути чи не найголовнішим пріоритетом розвитку вищої освіти. Відповідно виникає необхідність як розробки загальних принципів формування творчої особистості майбутніх спеціалістів, так і розбудови конкретної системи заходів та впливів щодо формування творчих здібностей студентів. Це забезпечить оптимальну адаптацію випускників вищих навчальних закладів до виконання ними професійних обов'язків.

В цілому, одним з наріжних завдань системи освіти є перехід до творчих, проблемних методів навчання і виховання, які забезпечують формування творчої особистості [10;11]. Тим більше, що феномен творчості відно-

ситься до таких здібностей людської цивілізації, без яких людина не може сформувати ментальність, не може бути неповторною та вільною. Отже, наріжною методологічною парадигмою в будь-якій сфері людської діяльності має бути спрямованість на творчість. Зокрема, в навчальній діяльності процес розвитку інтелектуально-творчих здібностей особистості має бути цілеспрямованим, підпорядкованим певним нормам, вимогам та правилам. Зважаючи на зазначене, проблема формування творчого потенціалу студентів агротехнічного коледжу безпосередньо у навчальному процесі нині є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами розвитку творчої особистості займалися і займаються багато вчених. Вихідні концептуальні положення цієї педагогічної проблеми відображено у дослідженнях Б.Ананьєва, В.Андрєєва, П.Кравчука, Н.Кичука, В.Моляко, М.Пташника, С.Сисоєва, Я.Пономарьова, Н.Тализіна та ін. Наукові аспекти особистісного розвитку студентів-аграрників особливо інтенсивно стали досліджуватися з кінця 90-х років минулого століт-

тя (праці Л.Барановської, А.Галєєвої, А.Дьоміна, О.Дьоміна, Т.Іщенко, Л.Нестерової, П.Лузана, В.Манька, Л.Маценко, І.Сопівник, Р.Сопівника та ін.).

І все ж проблема становлення творчої особистості студентів агротехнічного коледжу, зокрема в перебігу навчання, залишається малодослідженою, що актуалізує розробку методики формування творчого потенціалу майбутніх аграрників безпосередньо в процесі оволодіння знаннями.

Мета. Пропонується один із напрямів розвитку творчих здібностей студентів у процесі оволодіння знаннями, який передбачає цілеспрямоване, поетапне застосування методів проблемно-розвивального навчання для системного формування творчого потенціалу майбутніх фахівців-аграрників.

Виклад основного матеріалу. На теренах вітчизняної педагогічної науки визнано, що компетентнісний підхід як сучасна освітня концепція ґрунтується на ідеї "... заміни традиційного репродуктивного навчання творчо дієвим, яке повинно сприяти не тільки оволодінню знань, умінь та навичок, а й особистісному розвитку студентської молоді, формуванню системи соціокультурних потреб, самоактуалізації та самоздійсненню особистості" [5, с. 123].

Формування компетентностей має здійснюватися системою методів навчання, при яких репродуктивні, виконавчі види навчальної чи навчально-професійної діяльності мають планомірно замінюватися продуктивними способами оволодіння навчальним матеріалом.

За своєю суттю сучасна освітня концепція (компетентнісний підхід) чітко узгоджується із завданнями формування творчих здібностей, розвитку

наукового світогляду студентів агротехнічного коледжу. Варто погодитися з ученими у тому, що найефективніше зазначені завдання розв'язуються у процесі розвивального навчання [1; 2; 3; 4].

Відомий російський учений в галузі проблемного навчання М.Махмутов досить влучно характеризує суть розвивального навчання: "Розвивальним навчанням, або таким, що веде до загального та спеціального розвитку, можна вважати тільки таке навчання, при якому учитель, спираючись на знання закономірностей розвитку мислення, спеціальними педагогічними засобами веде цілеспрямовану роботу щодо формування мислительних здібностей та пізнавальних потреб своїх учнів...Таке навчання, на нашу думку, і є проблемним" [3, с. 16].

Отже, на цьому етапі розроблення методики проблемно-розвивального навчання варто зробити таке узагальнення:

- методи навчання мають створювати систему, яка спрямована на цілеспрямований розвиток особистості і забезпечує поетапну трансформацію нижчих рівнів знань у площину їх продуктивних, творчих конструктів;
- метод навчання, відображаючи той чи інший рівень навчально-пізнавальної діяльності, своїми результатами має приносити студенту задоволення від процесу творчості, збуджувати позитивні емоції;
- проблемні методи навчання мають розвивати здатність студентів системно аналізувати проблемну ситуацію і на цій основі формулювати задачу, генерувати оригінальні ідеї тощо;
- змістове і емоційне підживлення процесів сприймання, пам'яті,

мислення, уваги студентів забезпечує вдало застосована наочність;

- ігрові заняття мають логічно завершувати вивчення великої за обсягом теми чи розділу, вони сприяють розвитку пізнавальних умінь, наукового світогляду, інтелектуально-творчих здібностей студентів.

Вивчення практики підготовки фахівців в агротехнічному коледжі переконує, що ґрунтовно оволодіти складним навчальним матеріалом зі спеціальних дисциплін може лише студент з розвинутими пізнавальними здібностями. Орієнтуючись на це, методика розвивального навчання була розроблена для студентів усіх чотирьох курсів, переважно, для дисциплін суспільного циклу. Проте, як показала практика, створені методичні рекомендації щодо розвитку інтелектуально-творчих здібностей студентів у навчанні мають загальний характер і з успіхом можуть застосовуватися і при вивченні спеціальних навчальних дисциплін.

Методи проблемно-розвивального навчання, у своїй системі спрямовані, насамперед, на творчий розвиток особистості. У сучасній педагогічній науці вказані способи навчання учені групують за декількома ознаками: за видами діяльності викладача (методи викладу викладача – монологічний, показовий, діалогічний); методи організації самостійної навчальної діяльності учнів – евристичний, дослідницький, програмований, алгоритмічний; за характером навчально-пізнавальної діяльності учнів – репродуктивний, продуктивний, частково-пошуковий; за основними дидактичними цілями і функціями – організації, розвитку, освіти, спонукання і контролю.

Проте, варто відмітити, що ні прин-

ципи, ні методи навчання не можуть забезпечити умови для ефективного, творчого оволодіння сучасним навчальним матеріалом, якщо процесу оволодіння знаннями не надати відповідних організаційних форм.

В агротехнічних коледжах використовують різноманітні форми організації навчання – індивідуальні, групові, масові, аудиторні і позааудиторні. Щодо конкретних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, то найбільш поширеними є лекція, семінарське заняття, лабораторне заняття, практичне заняття, семінарське заняття, ігрове заняття, самостійна робота, предметний гурток, екскурсія, олімпіада тощо. Прикладом реалізації проблемно-розвивальних методів навчання відповідними організаційними формами може бути вивчення студентами 2 курсу теми "Майбутнє. Соціальне прогнозування та глобальні проблеми сучасності. " (навчальна дисципліна "Основи філософських знань").

Навчальною програмою для вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації на вивчення вказаної теми передбачено 12 годин навчального часу. Рекомендовано 2 години лекційних занять, 4 години семінарських занять і 6 годин самостійної роботи.

Зміст теми "Майбутнє. Соціальне прогнозування та глобальні проблеми сучасності" складають такі питання:

Соціальне передбачення і прогнозування. Особливості соціального прогнозування. Сутність деяких моделей світу (Д.Медоуза, Римського клубу).

Поняття та зміст глобальних проблем сучасності. Причини виникнення глобальних проблем. Ієрархія глобальних проблем.

Майбутнє людство: нова цивілізація чи кінець?

Насамперед, вивчення теми "Май-

бутнє. Соціальне прогнозування та глобальні проблеми сучасності” розпочинається з *пояснювально-ілюстративної лекції*. На таких лекціях завжди розв’язуються постійні завдання – формування наукового світогляду студентів, розвиток їх пам’яті, мислення, уяви, проблемного бачення перспектив розвитку майбутньої професійної діяльності, виховання позитивного ставлення до навчання та праці тощо.

У даному випадку особливості пояснювально-ілюстративної лекції детермінуються обсягом навчального матеріалу та його змістом. Мова про те, що за одне лекційне заняття треба висвітлити питання майбутнього людства, провести соціальне прогнозування та ознайомити студентів із філософською сутністю глобальних проблем сучасності. До речі, це є особливістю усіх лекцій курсу.

Зважаючи на це, експериментальна методика підготовки та проведення лекцій з курсу передбачала попередню підготовку студентами конспектів за підручниками, посібниками, іншими інформаційними джерелами.

Структура лекції з попередньою підготовкою конспектів студентами включала такі складові:

- організаційний момент з вибірковою перевіркою конспектів студентів;
- пояснення незрозумілих, суперечливих для студентів фактів, явищ, технологій, процесів, методів тощо, що мали місце при підготовці конспектів;
- детальне пояснення лекційного матеріалу із застосуванням відео презентацій;
- закріплення матеріалу лекції шляхом усного опитування студентів та корегування їх відповідей;

- підведення підсумків заняття, видавання завдань для самостійної роботи, інструктаж щодо підготовки конспектів наступної лекції.

На завершення висвітлення цього аспекту варто зазначити, що під час лекції студенти вносять в окрему колонку конспекту узагальнення, висновки, ідеї, оригінальні визначення чи підходи що, за нашими спостереженнями, сприяє розвитку мислення, пам’яті, уваги, спостережливості, світогляду тощо.

Самостійна робота (тренувальна) має на меті закріплення, поглиблення, розширення і систематизацію знань, здобутих під час лекції. В залежності від пізнавальних можливостей студентів завдання для самостійної роботи вказаного типу розподілялися за когнітивними характеристиками, зокрема:

1. Завдання на відтворення знань (*Назвати основні поняття футурології та передбачення, розкрити сутність методів прогнозування: екстраполяції, моделювання, аналогії. експертних оцінок*).
2. Завдання, які передбачають прості мислительні операції (*Поміркуйте, що нас чекає в майбутньому? Що, по-вашому, бути людиною? Які проблеми сформувала людина своєю діяльністю?*)
3. Завдання, які передбачають складні мислительні операції (*Відтворіть структуру соціального прогнозування, поєднуючи його філософські аспекти і технологічні підходи* (1) *гносеологія і логіка наукового передбачення*; 2) *методологія соціального прогнозування*; 3) *методика соціальних прогнозів* (анкетування, екстраполювання, моделювання, прогнози на базі аналізу патентів і т.д.). *Представте поетапний процес соціального прогнозування*).

4. В перебігу тренувальної самостійної роботи студенти мали підготувати повідомлення з основних питань теми на *семінар*. Студенти послідовно викладали свої думки на занятті, аргументували їх певними практичними фактами, ілюстрували виступи. При цьому акценти переносилися на практичне застосування теоретичних знань. Інструментом для цього були такі запитання викладача: *Скільки існує методів і процедур прогнозування? Як соціальне прогнозування пов'язане з інноваційною діяльністю та технологічними процесами? Як за результатами прогнозування взнати, чи об'єктивні отримано результати?* Решта учасників заняття доповнювала доповідачів, підтверджуючи чи спростовуючи викладене.

На наступному етапі заняття для закріплення навчального матеріалу, здійснення зворотнього зв'язку, визначення рівня засвоєння знань студентами було проведено тестовий контроль. На завершення семінару проведено інструктаж щодо підготовки та проведення заняття з ігрового проектування, видано завдання для самостійної роботи.

1. Самостійна робота (реконструктивна) при вивченні теми "Майбутнє. Соціальне прогнозування та глобальні проблеми сучасності" планувалася як підготовка до ігрового заняття. Кожна творча група, що мала приймати участь у грі, повинна була виконати вдома завдання, пов'язане з практичним застосуванням знань про результати соціальних прогнозів. Фактично це було виконання завдань 1-го етапу ігрового заняття. Наведемо приклади таких домашніх завдань:

1. Визначити базові принципи та методи соціального прогнозування.
2. Розробити і скласти схему соціаль-

ного прогнозування (за індивідуальною темою дослідження: проведення стислого ретроспективного аналізу прогнозованого об'єкта, визначення дослідницького прогнозу, моделювання майбутніх станів систем і процесів).

3. Здійснити пошук літературних джерел з конкретної теми.
4. Визначити коло проблем соціального прогнозування і соціального проектування в Україні. (за індивідуальною темою дослідження).
5. Підготуйте план проведення середньострокового прогнозу та визначте його перспективу.
6. Запропонуйте 8-10 опорних питань для специфічних особливостей вашого прогнозу.

Заняття з ігрового проектування. При підготовці заняття передбачалося, що розроблені студентами проекти повинні відповідати певним вимогам, зокрема:

- бути посилюючими для студентів, але при цьому їх виконання вимагає високого напруження інтелектуальних сил;
- підготовка проекту має здійснюватися засобами спільної творчої діяльності, а робота студентської творчої групи імітувати діяльність наукового (чи виробничого) колективу;
- виконання проекту має здійснюватися на основі застосування теоретичних знань, отриманих за результатами вивчення окремої теми розділу чи дисципліни;
- проектування має ґрунтуватися на різнобічному аналізі літератури, як довідникової, енциклопедичної, так і наукової;
- при розробці проекту доцільно використовувати комп'ютер та інші засоби для здійснення розрахунків і презентацій отрима-

них результатів;

- кожний студент, як член творчої групи, має самостійно виконати свою частку практичного завдання, бути активним при обговоренні рішень, оволодіти досвідом розв'язання конкретної проблеми.

Наші експериментальні дослідження переконують, що якщо сформулювати "професійну" науково-технічну раду, розробити дієву систему стимулювання, чітко дотриматися виконання завдань кожного етапу гри то на занятті його учасники демонструють високі рівні творчої активності. Важливо також додати, що такі заняття не завершують вивчення тієї чи іншої теми курсу. У подальшому свої результати

проектуювання студенти можуть подати на конкурс, видрукувати як наукову статтю, оформити як доповідь на студентську науково-практичну конференцію тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, при розробці методики на засадах поетапного застосування методів проблемно-розвивального навчання є можливість сформулювати вищі, творчі рівні знань студентів агротехнічного коледжу, суттєво розвинути творчий потенціал майбутніх фахівців-аграрників.

Перспективи подальших досліджень будуть присвячені обґрунтуванню критеріїв вибору технологій творчого розвитку студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
2. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики. Учеб. пособие для слушателей ФПК директоров общеобразовательных школ, и в качестве учебного пособия по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Под ред. М.Н. Скаткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 319 с.
3. Кривонос О.Б. Творчість і професійно-творчі уміння спеціаліста/ О.Б. Кривонос//Педагогічні науки:Збірник наукових праць. – Суми:СумДПУ,2002.–С.285–293.
4. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М.И. Махмутов. – М.: Просвещение, 1977. – 240 с.
5. Обучение и развитие / Под ред. Л.В. Занкова. – М.: Педагогика, 1975. – 440 с.
6. Шевченко Г.П. Концептуальна сутність компетентнісного підходу: європейський вимір / Г.П. Шевченко // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 121-130.